

Julian Warzecha

"Studien zur Literaturgeschichte des Alten Testaments", Otto Kaiser, Würzburg 2000 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 40/1, 203-206

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i głębię duchowości czwartej Ewangelii; R.B. Edwards podaje oryginalną analizę motywów i tematów teologicznych 1 Jana; J.M. Court odkrywa na nowo niezwykłą siłę wyrazu i aktualność Apokalipsy.

Opracowanie jest przeznaczone dla czytelników języka angielskiego, dlatego na ogół pomijane są aktualne dyskusje uczonych w języku francuskim, niemieckim, włoskim czy hiszpańskim. Nie dowiadujemy się więc o badaniach warstw językowych i literackich czwartej Ewangelii przeprowadzonych przez M.-É. Boisarda, ani o badaniach etapów redakcji Apokalipsy dokonanych przez egzegetów francuskich (np. M.-É. Boisard, F. Rousseau). Ze względu na datę opracowania zrozumiałe jest, że Lindars nie wspomina o próbie identyfikacji Umiłowanego Ucznia z bogatym młodzieńcem z Ewangelii synoptycznych (Mk 10,17-22 i par.) przez R. Nordsiecka (*Johannes. Zur Frage nach Verfasser und Entstehung des vierten Evangeliums. Ein neuer Versuch*, Neukirchen-Vluyn 1998) oraz o propozycji odczytywania ujęcia godności Jezusa w czwartej Ewangelii na tle pojęcia władzy w cesarstwie rzymskim (R.J. Cassidy, *John's Gospel in New Perspective. Christology and the Realities of Roman Power*, Maryknoll, NY 1992), ale nie wiadomo dlaczego pomija milczeniem hipotezę aleksandryjskiego pochodzenia czwartej Ewangelii (J.J. Gunther, *The Alesandrian Gospel and Letters of John*, CathBibQuart 41, 1979, 581-603). Podobnie Court nie tylko nie wspomina o badaniach Apokalipsy prowadzonych przez U. Vanni'ego, ale także o propozycji czytania Apokalipsy jako dzieła żydowskiego przystosowanego do czytania przez chrześcijan po włączeniu pewnych dodatków (Ap 1-3; 22,8-21) i glos o charakterze chrystologicznym (J.F. Whealon, *New Patches on the Old Garment: The Book of Revelation*, BibTheolBull 11, 1981, 54-59). W całości książka przedstawia jednak dobrą syntezę aktualnej wiedzy na temat literatury Janowej w środowisku anglikańskim. Z jednej strony, zgodnie z egzegetyczną tradycją anglikańską, stanowi świadectwo pozytywnego i konstruktywnego podchodzenia do literatury Janowej, a z drugiej strony świadczy o specyficznym konserwatyzmie i ostrożnym przyswajaniu sobie wyników dyskusji prowadzonych w innych środowiskach naukowych.

Stanisław Mędała CM

Otto Kaiser, *Studien zur Literaturgeschichte des Alten Testaments* (Forschung zur Bibel 90), Echter Verlag Würzburg 2000, ss. 249

Na tekst biblijny można patrzeć nie tylko jak na tekst natchniony i święty, ale także jako na tekst literacki, stosując do niego wszystkie procedury, jakie się stosuje przy analizie innych utworów literackich. Więcej nawet – całe Pismo Święte

można traktować jako złożony, bogaty twór literacki. W związku z tym nie może nikogo dziwić, że trzeba także mówić o literackiej historii Biblii czy inaczej – o historii literatury biblijnej.

Takie podejście nie jest nowe. Autor przedstawianej tu książki informuje rzetelnie we wstępie o pracy swoich poprzedników. Uczni zaczęli w ten sposób badać Biblię już w połowie XIX wieku (jako pierwszy Ernst Meier z Tybingi). Śledzili rozwój literacki Biblii na tle historii Izraela, jego zwyczajów, instytucji, a szczególnie religii.

Istotny wkład w zgłębianiu tej strony Pisma Świętego wniósł zasłużony i na innych polach H. Gunkel (*Die israelitische Literatur* oraz *Die Grundprobleme der israelitischen Literatur*). Ten wielki uczony kładzie w swoich badaniach duży nacisk – zgodnie z założeniami metody Formgeschichte – na ustne stadium przekazów biblijnych, zwłaszcza zaś na właściwe dla tego stadium gatunki literackie. Gdy te przekazy zostały spisane, straciły – według niego – w znacznym swój pierwotny charakter, także ten literacki. Dlatego Gunkel istotną uwagę przywiązywał do badania historii gatunków literackich w Biblii.

Późniejsi uczeni zwrócili uwagę na to, że w ten sposób uprawiana historia literacka Biblii ma przynajmniej dwa braki. Nie bierze pod uwagę faktu, iż poszczególne teksty mogły mieć wiele kontekstów, w których kolejno powstawały. Poza tym trzeba też uwzględnić w badaniach rzeczywistość kanonu, a więc Biblię jako całość. W ten sposób właśnie szkicuje literacką historię Biblii Otto Kaisler, autor recenzowanej tu książki.

Literacka historia Biblii nie zajmuje jednak całego dzieła, lecz stanowi pierwszą jego część. Sam autor stwierdza, że jest to jedynie szkic. Trzeba jednak przyznać, iż jest to szkic bardzo solidny. Napisał go autor wprawdzie dziesięć lat temu, ale uzupełnił go przed wydaniem książki, tak że przedstawia tu aktualny stan zagadnienia. Kolejne etapy w szkicowaniu dziejów literackich Biblii są tu następujące: założenia starotestamentalnej historii literackiej Biblii, historia dzieł narracyjnych, opowiadania prorockie i księgi prorockie, poezja pieśni i psalmów, literatura mądrościowa, zbiór Pisma Świętego Starego Testamentu, czyli kanon. Dołączono tu też odnowioną bibliografię do tego rozdziału, obejmującą kilkanaście stron. Wraz z literaturą ta część zajmuje prawie jedną trzecią dzieła (70 stron).

Po tym całościowym ujęciu następuje kilka tekstów, będących szczegółową egzemplifikacją ogólnych ustaleń. Pierwsze z takich opracowań jest zatytułowane *Pięcioksiąg i Deuteronomistyczne dzieło historyczne*. Jest to największy z tych monograficznych tekstów (s. 70-133). Zgodnie ze sformułowaniem tytułu, autor referuje najpierw aktualny stan dyskusji nad złożoną problematyką Pięcioksięgu. Punktem przejścia do zajęcia się Dziełem Deuteronomistycznym jest Księga Powtórzonego Prawa i jej rola w genezie obu tych wielkich dzieł. Tematyka Dzieła Deuteronomi-

stycznego zgłębiania jest jeszcze od różnych stron w trzech następnych częściach książki. Autor kończy te rozważania bardzo ważnym stwierdzeniem: *Rezygnacja ze stawiania pytań o powstanie i pierwotne znaczenie tekstów biblijnych byłaby zarazem rezygnacją z ich odpowiedniego zastosowania do współczesności, które polega na zasadzie analogii* (s. 133).

Pierwszy tekst nosi tytuł: *Stosunek opowiadania o Dawidzie do tzw. Dzieła Deuteronomistycznego*. Koncentruje się tu autor na 1 Krl 1-2. Szczególnie jednak interesuje go sposób połączenia historii dworskiej z deuteronomistycznym opracowaniem 1 Krl. Jego dociekania są odpowiedzią naukową dla J. Van Setersa, który podważał rozwarstwienie i prodynastyczne, przeddeuteronomistyczne przepracowanie historii dworskiej o Dawidzie. Analizując niektóre wybrane teksty z tej historii, O. Kaiser zauważa, iż widać w niej wyraźne ślady interwencji redakcyjnych, które zmierzają do tego, by odsunąć od Salomona odpowiedzialność za dwuznaczne pociągnięcia, jakie podjął na początku swego panowania, które bez tych interwencji miałyby charakter czystek i odwetu na przeciwnikach. Po dokonaniu wnikliwych analiz słownictwa i stylu autor wyciąga wniosek: *Pierwotna historia o królu Dawidzie została najpierw poddana pro-dynastycznemu przepracowaniu, w którym chodziło o uwiarygodnienie króla Salomona i stosowność jego działań w stosunku do przeciwników. (...) Nie można zaprzeczyć, iż mieszają się tu poezja i prawda, przy czym przeważa poezja. Zróżnicowana jakość poruszonych tu tematów przemawia za tym, że u jej podstaw leżą zróżnicowane tradycje*" (s. 163). W tym kierunku, choć przy użyciu trochę innych środków, poszła też redakcja deuteronomistyczna. Wskazywała ona na wypełnienie prorockich zapowiedzi, a starego króla Dawida przedstawiła jako tego, który nawołuje do wykonywania Bożych poleceń. Trzeba przyznać, iż wywody autora są dość przekonujące.

Upodobanie do dziejów Dawida widoczne jest w następnym tekście, który jest zatytułowany: *Uwagi do tzw. Historii następstwa po Dawidzie*. Jak wszystkie poprzednie teksty, także ten jest ogromnie dociekliwy, erudycyjny i interesujący.

Postać Dawida pojawia się jeszcze w opracowaniu poświęconym przyjaźni Dawida z Jonatanem. Autor zajmuje się tu szczególnie tradycją, redakcją i historią w 1 Sm 16-20. Intrygująca jest kwestia, na ile te przekazy podają fakty historyczne. Autor jest bardzo ostrożny w wyciąganiu wniosków i ogranicza historyczność badanych tekstów do swoistego minimum, ale nie ulega manierze wielu współczesnych historyków, odmawiających dawnym przekazom jakiegokolwiek wartości historycznej.

Rozległość zainteresowań wybitnego egzegety okazuje się w następnych częściach. Zajmuje się on kolejno Księgą Izajasza. Niezwykle złożoną problematykę tej księgi ilustruje na przykładzie analizy Iz 31,1-3 i 30,6-17. Szczególnie interesują go tu metody, jakie powinno się stosować do tekstów prorockich, zwłaszcza do

Izajasza. Uważa on, iż samo podejście historyczno-krytyczne nie wystarczy. Zwra-
ca na to uwagę już sam tytuł tej części (*Krytyka literacka i krytyka tendencji*).

Ogromne możliwości naukowe Otto Kaisera uwidaczniają się także w tym, iż
potrafi on zabierać kompetentnie głos w kwestiach dotyczących teologii biblijnej.
Jego uwagi na ten temat znajdują się w kolejnym artykule (*Prawo jako centrum Bi-
blii Hebrajskiej*). Ta część napisana jest po angielsku.

Ostatni tekst (*Między interpretacją a nadinterpretacją. O etosie komentatora*) zaj-
muje się – jak widać z tytułu – sprawami hermeneutyki. Autor nie chce tu rywali-
zować z filozofami czy semiotykami (takimi, jak choćby U. Eco), ale zna ich osią-
gnięcia i potrafi je z szacunkiem uwzględnić w swojej pracy. Chodzi mu przede
wszystkim o to, by egzegeta Starego Testamentu potrafił zachować pewną równo-
wagę, to znaczy biorąc pod uwagę perspektywę Nowego Testamentu ukazał oryginalność tych dawnych tekstów, a zarazem nie pozwolić ich wtłoczyć w późniejszą
kategorieologiczną.

Większość opracowań zamieszczonych w tej książce była już wcześniej publiko-
wana, mimo to są one jednak bardzo aktualne i pożyteczne. Ich autor należy bo-
wiem do grupy – jeśli tak można powiedzieć – klasyków egzegezy współczesnej.
Potrafi zarówno wnikliwie badać teksty, jak i odpowiedzialnie tworzyć syntezę. Je-
go warsztat naukowy jest wręcz imponujący i wzorowy. Stanowisko, jakie zajmuje
w poszczególnych kwestiach jest zawsze wyważone i wszechstronnie uzasadnione.
Umie on łączyć tradycyjne podejścia z tym, co osiągnęła współczesna hermeneutika,
nauka o języku, literaturze i inne dyscypliny. Z tej niedużej stosunkowo książki
można się wiele nauczyć. Mimo całej kondensacji myślowej czyta się ją dość łatwo.
Jest bowiem napisana komunikatywnie. Dlatego można ją z przekonaniem polecić
zarówno egzegetom, jak i młodym adeptom sztuki egzegetycznej.

Julian Warzecha SAC

Renata Jasnos, *Teologia prawa w Deuteronomium* (Studia Pedagogiczne)
wyd. WAM, Kraków 2001, ss.300.

W wydawnictwie WAM ukazała się pierwsza pozycja nowej serii *Studia Pedago-
giczne*. Jest to rozprawa doktorska R. Jasnos, obroniona w Papieskiej Akademii
Teologicznej w Krakowie, której promotorem był ks. prof. dr hab. T. Brzegowy.
Praca ta została wyróżniona przez Rektora wspomnianej Akademii.

Autorka zajęła się tym tematem ponieważ, jak pisze: *Księga Powtórzonego Pra-
wa stanowi klucz do zrozumienia prawnego aspektu religii Izraela* (s. 32). Podchodzi
Ona do analizy prawa jako kategorii teologicznej, a potem zestawia prawo z po-